

Frans Denissen

Instinkers voor de beginnende vertaler: eigennamen

Frans Denissen (1947) is schrijver en vertaler uit het Italiaans en het Frans. Tussen 1972 en 2002 doceerde hij Italiaans en vertaalkunde aan de Lessius-Hogeschool in Antwerpen en wierp zich tegelijk op het schrijven en het literair vertalen. Hij vertaalde o.a. Giovanni Boccaccio, Umberto Eco, Eugenio Montale, Cesare Pavese, Leonardo Sciascia, Carlo Emilio Gadda en de Belgische vroeg-modernist André Baillon, aan wie hij ook de biografie De gigolo van Irma Ideaal wijdde. In 2012 ontving hij de Martinus Nijhoffprijs voor zijn vertalingen uit het Italiaans.

Instinkers voor de beginnende vertaler: eigennamen

Tegenover mijn studenten noemde ik ze ook wel de bananenschillen van de vertaler: het gevaar voor een uitglijer ligt altijd op de loer. De reactie was dikwijls: eigennamen, die hoef je toch niet te vertalen? Voor de minst begaafden was het zelfs doodsimpel: als er een hoofdletter voor staat, mag je het zo laten staan.

Dat staat nog te bezien. Elke lezer van vertalingen heeft wel eens de wenkbrauwen gefronst wanneer hij een bepaalde eigennaam ontmoette die hij niet meteen kon plaatsen. Of juist wel: die hij meteen kon plaatsen als een vertalersfout. Zo kwam ik niet lang geleden in de vertaling van een Franse roman die zich al dan niet toevallig gedeeltelijk in Brugge afspeelt, twee minnaars tegen die – allicht niet toevallig – zaten te minnekozen bij het *Lac d'Amour*. Zelf vond ik dat een beetje een zwakgebod van de oorspronkelijke auteur, want bij de Damse Vaart zit je als minnaars ongetwijfeld heel wat rustiger, maar zou het – dit laatste buiten beschouwing gelaten – niet even romantisch zijn als ze zich vermeiden bij het *Minnewater*? In diezelfde roman maken de hoofdpersonages trouwens een uitstapje naar het 'typisch Vlaamse' provinciestadje *Furnes*. Als goede tweetalige Belg weet ik uiteraard direct dat het om *Veurne* gaat en dat de *penitentenprocessie* aldaar de *boetprocessie* heet. En dat de vertaler lui is geweest (of tegen de klok heeft moeten werken, laat ik het daar maar bij houden).

Maar alvorens iemand zou denken weer te maken te hebben met zo'n 'ambetante flamingant' (zoek beide woorden op): in de loop van mijn lezersjaren heb ik in Nederlandse vertalingen al namen aangestreept van Italiaanse steden als (het hangt van de brontaal af) *Mailand* en *Leghorn*, Duitse als *Aquisgrana* en *Ratisbonne*... en Nederlandse als *Flessingue* of zelfs *Anvers*. Voor een stad als *Aken* (*Aachen*) vallen er misschien nog verzachtende omstandigheden te bedenken: die heet in het Frans *Aix-la-Chapelle* en in het Italiaans zoals gezegd *Aquisgrana*, hoewel... En een Italiaanse naam als *Groninga* (uitgesproken met het accent op de i) zul je wellicht herkennen, maar geldt dat ook voor *L'Aia* (Den Haag) of *Boscoducale* ('s Hertogenbosch)? Even je gedachten erbij houden en googelen op wat in de brontekst staat biedt gegarandeerd een uitkomst: als je maar niet blindelings die eigennaam overneemt. Meer medelijden heb ik eigenlijk met de automobilisten die, in het grensgebied tussen Duitsland en

België, achtereenvolgens (maar soms ook afwisselend) wegwijzers naar *Liège*, *Lüttich* en *Luik* zien staan. Ze begeven zich allemaal naar dezelfde stad, maar ik zou niet graag bijvoorbeeld een Bosniër zijn die daar een verwant wil opzoeken. Tussen Brussel en Luik steekt de autoweg een keer of zes de beruchte taalgrens over, en de taalstrijd in België woedt intussen zo hevig dat je bij elke afrit weer moet beslissen of je nu naar *Geldenaken* of naar *Jodoigne* wilt, wat precies hetzelfde dorp blijkt te zijn.

En dan hebben we het nog niet over de namen van straten en pleinen e.d. gehad. Meestal speelt de traditie daar een doorslaggevende rol. Ik vermoed dat niemand de aandrang zal voelen om de *Champs Élysées* in Parijs te vertalen als *Elyzeese Velden* (als het Franse verhaal zich in het antieke Griekenland afspeelt, doe je dat natuurlijk wel), en er zijn vastigheden als het *Sint-Pietersplein* in Rome of het *Rode Plein* in Moskou. Maar over zoiets voor de hand liggends als *Piazza San Marco* in Venetië lopen de vertalingen al uit elkaar: *Sint-Marcusplein* of toch maar (het/de? – onopgeloste kwestie: *het plein, la piazza*) *Piazza San Marco*?

Al even verraderlijk als plaatsnamen kunnen persoonsnamen zijn. Normaal gesproken laat je, althans in de Nederlandse traditie, een buitenlandse naam onvertaald. Helaas doen niet alle talen dat. Als je in een Italiaanse tekst *Guglielmo* Shakespeare of *Federico* Nietzsche tegenkomt, weet je zonder nadenken dat je het in het Nederlands over *William* en *Friedrich* moet hebben. Al gevaarlijker wordt het bij de van deze namen afgeleide adjectieven, die de Italianen naar hun eigen mond en spelling hebben gezet: wie herkent de genoemde schrijvers meteen in de bijvoeglijke naamwoorden *scespiriano* en *nicciano*? En je moet al redelijk met de Italiaanse traditie vertrouwd zijn om te weten dat *Stanlio & Ollio* Laurel & Hardy oftewel de Dikke en de Dunne zijn en dat *Topolino* en *Paperino* niemand minder zijn dan Mickey Mouse en Donald Duck.

Opletten is het ook altijd met omspellingen uit andere alfabetten. Dat doet iedere taal op zijn eigen manier. Het Frans schrijft Xpυmϕëb als *Khrouchtchev*, het Engels als *Khrushchev*, het Duits als *Chruschtschow* en het Italiaans als *Kruscirov*. En het Nederlands? Toen ik de naam eens moest vertalen en er (het was in de tijd vóór Google) een paar encyclopedieën op nasloeg, vond ik tot mijn verbazing *Chroesjtsjev* (Larousse Encyclopedie), *Chroestsjov* (Summa) en *Chroestjtsjov* (Winkler Prins). Nu ik kan googelen lijkt die laatste transcriptie me verreweg de meest gebruikelijke.

Op nog gladder ijs begeeft de beginnende vertaler zich als het gaat om wat ik voor het gemak maar pseudo-eigennamen noem. Tel maar eens hoeveel oneigenlijke Jannen het Nederlands kent: Jan Contant, Jan Doetal,

Jan Grabbel, Jan Krent, Jan Modaal en ga zo maar door. Andere talen kennen dat procédé ook, alleen moet je het weten te herkennen. Zo heb ik al een paar keer in een uit het Frans vertaalde tekst een meneer *Untel* zien verschijnen. In het Nederlands zou die meneer van wie men niet op de naam kan of wil komen meneer Dinges, of Dingemans, of Huppeldepup heten. En het Italiaanse trio *Caio, Tizio e Sempronio* heet in het Frans *Pierre, Paul et Jacques* en in het Nederlands Jan, Piet en Klaas.

En dan heb je het eeuwige probleem van de bijnamen en de troetelnaampjes. Vaak hangen die samen met een bepaalde (positieve of negatieve) eigenschap van het personage in kwestie, en dus moet je er als vertaler wel iets mee doen. Een uitkomst is soms om ze bij hun eerste optreden in de oorspronkelijke vorm te laten staan en een vertaling toe te voegen. Iets in de aard van: 'In het dorp noemde iedereen haar *la Louve* ofwel de Wolvin.' Waarna je naar believen met het ene of het andere kunt doorgaan.

Als uitsmijter een anekdote uit mijn docentenjaren. In een Italiaanse tekst over de klassieke letterkunde kwam de naam *Luciano* voor. In het Nederlands luidt de naam van die Griekse schrijver uit het Romeinse rijk meestal Lucianus, al gebruiken sommigen ook de uit het Grieks getranscribeerde vorm Loukianos. Toevalligerwijs stond een paar maanden later, ditmaal in een tekst over Napoleon, ook de naam *Luciano*. Sommigen waren goed bij de les gebleven en schreven vol overtuiging Lucianus. Helaas voor hen: het ging over Napoleons broer, die in de geschiedenisboeken bekendstaat als *Lucien Bonaparte*.

